

INIȚIATIVE ALE STATULUI ROMÂN PRIVIND CREAREA UNUI CLIMAT DE PACE ȘI SECURITATE, 1932—1936

de TATIANA BADESCU

Situația politică internațională în care a evoluat politica externă românească în timpul și după criza economică mondială s-a caracterizat printr-o accentuată instabilitate. Pe fundalul contradicției esențiale dintre capitalism și singurul stat socialist se manifestau tot mai evident divergențele interimperialiste, contradicțiile dintre statele învingătoare și cele învinse, sau chiar între fostele puteri aliate, precum și cele generate de tendințele de dominare de către marile puteri a statelor mici și mijlocii.

În același timp are loc o deteriorare a relațiilor internaționale în urma ascensiunii fascismului, recrudescenței forțelor revanșarde, care au acționat pentru înlăturarea statu-quo-ului teritorial, revizuirea sistemului de organizare internațională existent. Sesizând acest aspect al evoluției situației internaționale, care a dus în cele din urmă la izbucnirea războiului, tovarășul Nicolae Ceaușescu evidențiază în cuvântarea rostită cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la victoria asupra fascismului: „Politica de expansiune imperialistă a început cu încălcarea tratatelor și acordurilor, cu nesocotirea normelor de drept internațional”¹.

Ascensiunea fascismului, impulsivitatea tentativelor revizioniste a pus cu deosebită acuitate problema securității și independenței popoarelor europene, în special a celor din centrul și sud-estul Europei, grav amenințate de pericolul expansiunii economice și politice a Germaniei naziste.

Mentținându-se în linia sa tradițională, statul român a promovat, cu consecvență, în acești ani o politică antirevizionistă și antifascistă, de apărare și consolidare a păcii, a statu-quo-ului teritorial, a intangibilității tratatelor. În noile împrejurări în care numai afirmarea dorinței de pace devenise insuficientă, statul nostru a căutat să se încadreze cu toate posibilitățile sale „în marea luptă pentru organizarea păcii”².

Pentru a-și apăra statutul internațional, România a urmărit întărirea și lărgirea alianțelor sale, conceptul românesc de apărare diplomatică tinzând spre desăvârșirea unui sistem de alianțe, pornind de la cele cu caracter regional, continuând cu cele de caracter continental și terminând cu o alianță de caracter general concretizată în formula securității colective. Preocupată de promovarea unei păci durabile în lume, a unui sistem de alianțe bazate pe principiul securității colective, România nu a fost absentă de la nici o inițiativă, de la nici o acțiune în domeniul internațional³, adeseori inițiative în această direcție pornind de la exponenții ai politicii externe românești sau ai Micii Înțelegeri. Contribuția României la efortul general dus pe plan internațional pentru realizarea unui sistem de securitate colectivă, mai ales după anul 1932, „s-a bucurat de cea mai largă prețuire pe plan internațional”⁴.

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, voi. 11, Edit. Politică, București, 1975, p. 563.

² „Universul”, 8 decembrie 1935.

³ *Enciclopedia României*, vol. I, *Statul*, Imprimeria Națională, București, 1938, p. 1000.

⁴ Ion Oprea, Nicolae Titulescu, Edit. Științifică, București, 1966, p. 133.

Este cunoscută contribuția românească în crearea climatului favorabil înfăptuirii unui sistem de securitate colectivă prin inițierea, participarea sau sprijinirea unor acțiuni diplomatice de rezonanță, dintre care am să amintesc câteva exemple: reorganizarea Micii Înțelegeri, inițiată la conferința din decembrie 1932 de la Belgrad, în urma propunerii ministrului de externe român, Nicolae Titulescu; în realizarea Înțelegerii Balcanice o semnificație deosebită s-a acordat vizitelor înfăptuite de ministrul de externe român, N. Titulescu, la Sofia, Ankara, Atena și Belgrad, unde, prin intermediul contactelor directe cu conducătorii statelor balcanice, s-au discutat principiile și modalitățile practice de realizare a noii alianțe, pactul balcanic întemeindu-se pe baza principiilor stabilite cu prilejul acestor vizite; stabilirea relațiilor diplomatice cu Uniunea Sovietică s-a hotărât la Zagreb, ianuarie 1934, în cadrul Consiliului permanent al Micii Înțelegeri, la propunerea lui Nicolae Titulescu; tot în spiritul politicii de securitate, România a negociat pactul de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică, pact conceput de ministrul de externe român ca un element de bază al sistemului de alianțe externe pe care se sprijinea securitatea țării.

Comunicarea de față are intenția să se oprească asupra altor aspecte, și acestea de o deosebită importanță pentru soarta relațiilor internaționale, la dezbaterea cărora România a participat activ, aducând proprii inițiative și contribuții pozitive: dezarmarea, definirea și sancționarea agresorului, afirmarea principiului egalității statelor, lupta împotriva terorismului internațional, apărarea intangibilității tratatelor. Cursa înarmărilor și creșterea tendințelor revanșarde au impus ca realizarea dezarmării să devină unul din factorii importanți ai luptei pentru menținerea păcii. Presiunea opiniei publice și teama de unele consecințe nefaste ale evoluției politice au determinat necesitatea convocării unei conferințe internaționale consacrată soluționării problemei dezarmării.

În cadrul conferinței, deschisă, în februarie 1932, la Geneva, contradicțiile dintre marile puteri s-au manifestat din plin, fiecare urmărind, în ultimă instanță, reducerea armamentului celorlalți și păstrarea potențialului propriu. Susținând în general poziția Franței, adică a unei dezarmări strîns legate de realizarea securității colective, delegația României a prezentat o serie de inițiative, care s-au bucurat de succes, deși în unele cazuri ele erau contrare punctului de vedere al marilor puteri, inclusiv al Franței. Vorbind în numele statelor Micii Înțelegeri, diplomatul român Nicolae Titulescu cerea o conciliere a diferitelor teze pentru a se realiza o „armonioasă sinteză acceptabilă pentru toți”, după părerea sa, „o convenție de dezarmare care nu ar stabili o sinteză armonioasă între cei trei mari factori esențiali astăzi pentru reușita conferinței: măsura dezarmării, măsura securității și măsura aplicării principiului egalității, nu ar răspunde posibilităților politice actuale și deci nu ar fi realizabilă”⁵. Un domeniu în care reprezentantul statului român și-a impus punctul de vedere împotriva celui al marilor puteri a fost cel al stabilirii criteriului după care să se realizeze dezarmarea. Demonstrând că o aplicare mecanică a diverselor criterii, de exemplu: reducerea efectivelor lăsînd libertate asupra bugetelor militare, dar mai ales a tezei susținută de Franța de a se lăsa intacte efectivele limitînd bugetele, lovește în interesele statelor mici, delegatul român a cerut să se țină seama de „situația specială a fiecărei țări și de situațiunea ei geografică”⁶, reușind să obțină ca în rezoluția finală, adoptată de conferință în prima fază, să se specifice „necesitatea de a se ține seama de circumstanțele speciale și de condițiile speciale ale fiecărei țări”⁷.

O situație asemănătoare s-a creat în martie 1933, în momentul discutării reducerii efectivelor, punîndu-se problema dacă se luau ca bază efectivele realizate, cele bugetare sau cele legale. Marile puteri au susținut principiul efectivelor realizate, în timp ce Mica Înțelegere, din inițiativa lui Nicolae Titulescu, cel al efectivelor legale stabilite prin tratatele de pace. După două scrutinuri teza efectivelor legale a obținut 17 voturi, cea a efectivelor realizate 11, triumfînd punctul de vedere al Micii Înțelegeri și al României⁸.

⁵ Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, Edit. Politică, București, 1966, p. 133.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 465.

⁸ „Dimineața”, 5 martie 1933.

O importantă contribuție a adus delegația română la dezbaterile privind dezarmarea morală; de altfel România, pornind de la necesitatea dezarmării morale, „a fost primul stat care a introdus în proiectul său de cod penal delictul de propagandă în vederea războiului”⁹.

Comitetul pentru dezarmare morală al conferinței a încredințat juristului român Vespasian Pella sarcina întocmirii unui memorandum asupra adaptării legislațiilor naționale la cerințele fundamentale ale vieții internaționale. Pornind de la principiile enunțate de delegația română și de la propunerile altor state, prin propunerile de realizare a unei concordanțe „între principiile enunțate de pactele și tratatele de bază ce reglementau viața internațională pe de o parte și legislațiile naționale pe de altă parte”¹⁰ documentul român a suscitat un viu interes.

Adoptat în iunie 1932 ca bază de documentare, a fost adus în 1933 în dezbaterea Comitetului pentru dezarmare morală. Deși majoritatea participanților au fost de acord ca măsurile propuse să fie trecute în textul convenției definitive, datorită refuzului unor delegații (de exemplu cea a Ungariei horthyste) de a-și lua un angajament juridic în acest sens și al mersului general al conferinței, nu s-a ajuns la rezultatul scontat. Inițiativa României s-a întrepătruns cu inițiativa sovietică privind definirea agresorului.

Propunerile formulate de comisia juridică, bazate pe memorandumul Pella, relua în esență definirea agresorului formulată între timp de delegația sovietică, după cum anumite modificări și completări ale acestei definiții, dezbătută în Comitetul pentru problemele securității, au avut ca bază inițiativa românească. Una din formulările raportului asupra definiției agresorului relua o teză de bază a memorandumului Pella: „sprijinul dat bandelor armate care, formate pe teritoriul său, vor fi invadat teritoriul unui alt stat sau refuzul, cu toată cererea statului invadat, de a lua pe propriul său teritoriu toate măsurile în puterea lui pentru a lipsi zisele bande de orice ajutor sau protecție”¹¹.

Se știe că ministrul de externe român a fost primul diplomat care a sprijinit propunerea sovietică privind definirea agresorului, poziția României influențând pozitiv și atitudinea altor state. Deși România nu a participat direct la dezbaterile din cadrul Comitetului special pentru securitate, Nicolae Titulescu a propus, prin intermediul delegației franceze, intercalarea definirii precise a noțiunii de teritoriu în cadrul definiției agresorului. Formula ministrului de externe român a fost introdusă în raportul întocmit de comitet: „prin teritoriu se înțelege teritoriul asupra căruia un stat își exercită de fapt autoritatea”¹².

Evenimentele anilor 1933 și 1934 au confirmat justetea inițiativei românești de a se realiza o convenție internațională menită să pună în acord „legislațiile interne ale statelor cu cerințele asigurării păcii și reprimării pe teritoriul fiecărui stat a actelor îndreptate contra independenței și integrității teritoriale ale unui alt stat”¹³.

În urma atentatului de la Marsilia a fost concepută de ministrul de externe român o acțiune politică comună a statelor Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice. Comunicatul de la Belgrad din octombrie 1934 menționa voința comună a celor cinci state „de a colabora efectiv împotriva acțiunilor de periclitate a păcii pe cale de atentate”¹⁴, precum și propunerea de solidarizare a statelor europene la „această acțiune de a se elimina în mod definitiv dintre mijloacele de luptă politică pe plan internațional, revolverele și bombele”¹⁵.

În discursul rostit la Geneva în decembrie 1934, Nicolae Titulescu cerea Consiliului Societății Națiunilor pregătirea unei convenții internaționale împotriva terorismului. Cu acest prilej el a atras atenția că guvernul român „precursor în mai multe domenii de soluții destinate a garanta în mod eficace pacea, a cerut încă din 1932 încheierea unei asemenea convenții”¹⁶. În continuare el a prezentat în mod

⁹ *Relații internaționale în acte și documente*, vol. I (1917—1939), Edit. Didactică și Pedagogică, f. 1., f.a., p. 140.

¹⁰ Gheorghe Matei, *Dezarmarea și definirea agresorului*, în *voi. Probleme de politică externă ale României, 1919—1939*, Edit. Militară, București, 1971, p. 69.

¹¹ *Ibidem*.

¹² „Dimineața”, 4 iunie 1934.

¹³ Gh. Matei, *op. cit.*, p. 74.

¹⁴ „Dimineața”, 21 octombrie 1934.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ „Dimineața”, 12 decembrie 1934.

expres unele dintre propunerile românești, printre care aceea „de a se reprimă de către fiecare stat prepararea și executarea pe teritoriul său a actelor îndreptate contra siguranței statelor străine”¹⁷.

Situația internațională a anului 1936, dominată de efectele conflictului italo-abisinian, reînarmării Germaniei, poziției conciliatoare a marilor puteri, crizei Societății Națiunilor, demonstra țărilor mici că nu se pot baza în apărarea securității lor decât pe propriile forțe. România a căutat noi mijloace de apărare și consolidare a securității sale, una din acțiunile diplomatice inițiate în acest sens fiind negocierile pentru încheierea pactului de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică. În același timp România a susținut o intensă activitate diplomatică dirijată împotriva actelor de agresiune ale statelor fasciste, pronunțându-se și acționând cu fermitate pentru sancționarea agresorilor, pentru măsuri eficace de apărare a securității popoarelor.

La a 16-a sesiune a Adunării Societății Națiunilor din iunie 1936, cu prilejul discutării poziției statelor membre față de actul Italiei de anexare a Etiopiei, România a demonstrat din nou consecvența cu care își susținea linia politică menționată. Delegatul român, reprezentând statele Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice, a propus în Biroul Adunării, ce trebuia să pregătească rezoluția finală, menționarea expresă în text a obligativității membrilor Ligii de a nu recunoaște achizițiile teritoriale obținute prin forță. Propunerea era de fapt o reluare a unei inițiative mai vechi a diplomației românești expusă pentru prima oară cu prilejul examinării conflictului chino-japonez. Într-un discurs ținut în cadrul Adunării extraordinare a Societății Națiunilor din martie 1932 Nicolae Titulescu demonstra că atât Pactul Societății Națiunilor, cât și Pactul Briand-Kellog creau obligația, pentru membrii Ligii și semnatarii pactului de la Paris, nu numai de a respecta integritatea teritorială a fiecărui stat, dar și pe aceea „de a nu recunoaște validitatea unei situații la care s-a ajuns prin mijloace contrarii prevederilor celor două documente”¹⁸. Reluând teza reprezentantului român, Adunarea a adoptat o rezoluție în care se stabilea că membrii Societății Națiunilor sînt obligați să nu recunoască nici o situație, nici un tratat, nici un acord care ar putea fi obținute prin mijloace contrare Pactului Societății Națiunilor sau Pactului Briand-Kellog”¹⁹.

Cu toată adoptarea formală în 1932 a acestei teze, în 1936 propunerea românească nu a întrunit acordul tuturor delegațiilor.

Actul samavolnic al Italiei fasciste împotriva unui stat independent, membru al Societății Națiunilor, consecințele nefaste ale unei agresiuni rămase nepedepsite căpătau implicații deosebit de periculoase nu numai pentru statele mici și mijlocii, primele victime ale unei agresiuni viitoare, dar și pentru întreaga omenire. „...Nu putem uita — spunea președintele Nicolae Ceaușescu — lecția drastică a istoriei, care a pus în evidență consecințele catastrofale pe care le pot avea atitudinea conciliatoare față de fascism, lipsa de vigilență și fermitate împotriva politicii de agresiune și încălcare a drepturilor suverane ale altor state și popoare”²⁰.

INITIATIVES DE L'ÉTAT ROUMAIN CONCERNANT LA CRÉATION D'UN CLIMAT DE PAIX ET SÉCURITÉ, 1932—1936

R é s u m é

La communication relève certains aspects de la contribution de la Roumanie à la création d'un climat de paix et stabilité en Europa entre 1932—1936. Dans les conditions d'une situation internationale caractérisée par une instabilité accentuée

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Nicolae Titulescu, op. cit., p. 401.

¹⁹ Ibidem, p. 785.

²⁰ Nicolae Ceaușescu, op. cit., vol. 18, Edit. Politică, București, 1979, p. 163.

comme conséquence de la crise économique, de l'ascension du fascisme et de la stimulation des forces revanchardes, la politique externe roumaine a maintenu sa ligne traditionnelle : anti-révisionniste, anti-fasciste, en défense de l'indépendance et du statu-quo territorial, pour la consolidation de la paix.

Préoccupée par la réalisation d'un système de sécurité collective, la Roumanie a participé activement, a appuyé ou a initié plusieurs actions diplomatiques amplement appréciées à l'époque. L'auteur s'occupe des initiatives roumaines manifestées en quelques domaines très importants pour le sort des relations internationales : le désarmement, la définition et la sanction appliquée à l'agresseur, l'affirmation du principe de l'égalité des Etats, la lutte contre le terrorisme international, la défense de l'intangibilité des traités.